

Słowa kluczowe: Duch Święty, prawda, grzech, sprawiedliwość, sąd, pneumatologia, zbawienie

Keywords: the Holy Spirit, truth, sin, justice, judgement, pneumatology, salvation

Agnieszka Dudek-Kowalska

ORCID: 0000-0001-8356-1572

„PARAKLET (...) PRZEKONA ŚWIAT O GRZECHU, O SPRAWIEDLIWOŚCI I O SĄDZIE”. JANA PAWŁA II PNEUMATOLOGICZNA HERMENEUTYKA J 16, 7–8

WSTĘP

Stawianie pytania o prawdę, konsekwentne jej poszukiwanie i przybliżanie ludziom zawsze było i pozostanie w centrum misji Kościoła. Troska o ocalenie trwałych fundamentów świata wyraża się m.in. w konsekwentnym przypominaniu o istnieniu prawdy, o sensie pytania o nią, o istnieniu odpowiedzi na pytania dotyczące prawdy. Aktualność tych zagadnień ma miejsce zwłaszcza dziś, gdy istnienie prawdy obiektywnej jest podważane, a postmodernistyczny relatywizm usprawiedliwia negację istniejącego porządku rzeczy.

Pontyfikat Jana Pawła II to czas upominania się o prawdę w każdej płaszczyźnie: w życiu indywidualnym człowieka, w szczególności sposób w życiu moralnym, w życiu społecznym, w nauce, polityce. To pontyfikat wskazywania na prawdę jako początek i koniec wszelkich wysiłków odnoszących się do godności człowieka, jego praw, do wolności i wyzwolenia od nieprawdy i wszelkich zniewoleń.

Jeśli w dobie współczesnej przeżywamy kryzys pojęcia prawdy, jego przyczyny należy upatrywać w kryzysie wiary w Boga, a co za tym idzie, w kryzysie niepodważalnych wartości. Kryzys ten z natury rzeczy rozciąga się także na kategorie

moralno-etyczno-społeczne. Zanika poczucie i rozumienie grzechu, sprawiedliwość zbyt często oderwana jest od obiektywnej prawdy, przy jednak stałym jej pragnieniu. Kryzys narastający wokół pojęcia prawdy przenosi się także na fałszywe rozumienie sądu wyrażające się subiektywizmem w ocenie ludzkiego działania.

Kryzys istniejący wokół prawdy ma związek z kryzysem wiary w Boga. Jego źródło to powtarzające się nieposłuszeństwo stworzenia wobec Stwórcy. Nieodpowiedzialna dominacja pośród stworzenia, egoizm, absolutyzacja własnej wolności prowadzą do odrzucenia Boga, a zarazem prawdy, którą wiara w Boga niesie i zakłada. Występują one obok niewiedzy i braku zrozumienia boskiego pochodzenia prawdy. W swoim nauczaniu Jan Paweł II wyjaśnia, skąd pochodzi prawda, w jaki sposób została objawiona, a także komu zawdzięczamy przywilej możliwości jej poznania.

Celem niniejszego artykułu jest ponowna próba – autorka ma bowiem świadomość podejmowanych już w tym przedmiocie wysiłków – analizy papieskiej interpretacji słów Jezusa Chrystusa odnoszących się do roli i misji Ducha Świętego w objawieniu Prawdy (Bartnik, 1999, s. 161-171, Warzeszak, 2009a, s. 113-124, Warzeszak, 2009b, s. 151-190, Gock, 2020, s. 241-256).

Przesłanie pontyfikatu Jana Pawła II koncentruje się na Osobie Syna Bożego, Zbawiciela i jedynej nadziei człowieka, a Zbawiciel ten ukazywany jest zgodnie ze słowami Ewangelii według św. Jana jako „Droga, Prawda i Życie” (J 14,6). Teologia Prawdy Jana Pawła II ma wymiar chrystologiczny, który łączy się z wymiarem pneumatologicznym. Duch Prawdy kontynuuje i spełnia dzieło Chrystusa. To on przejmuje od Syna dzieło Odkupienia świata (DeV 24).

Warunkiem realizacji zbawienia w dziejach przez Ducha Świętego jest odejście Chrystusa. Przyjście Ducha jest bowiem ukoronowaniem zbawczego planu Boga (por. J 16,7; DeV 30; Bartnik, 1999, s. 161. Jan Paweł II, 1992, s. 9). To Chrystus zapowiada więc Ducha Świętego, wskazując pola Jego działalności: Duch Święty „wszystkiego nauczy i przypomni” (J 14,26), „będzie świadczył o Mnie” [Chrystusie – dop. A. D-K] (J 15,26), a ostatecznie „doprowadzi do całej prawdy” (J 16,13). Będzie utrzymywał wśród uczniów tę samą Prawdę, którą Chrystus jest i którą głosi. „On sam bowiem – Parakletos – jest prawdą tak, jak Chrystus” (Jan Paweł II, 1992, s. 13). Jak zauważa papież: „Posłannictwo Syna i posłannictwo Ducha Świętego spotykają się i wzajemnie dopełniają w tym poznaniu prawdy, w zwycięstwie nad fałszem” (Jan Paweł II, 1992, s. 13). I na innym miejscu: „Parakletos-Pocieszyciel nie zastępuje Chrystusa, przychodzi po Nim, za sprawą Jego odkupieńczej ofiary. Przychodzi po to, ażeby Chrystus mógł pozostać w Kościele i działać w nim jako Odkupiciel i Pan” (Jan Paweł II, 1992, s. 106). To, jak ważną kwestią jest prawda, prowadzenie w niej i do niej przez Ducha Świętego, a przede wszystkim ukazanie

jej źródła, wskazał Jan Paweł II w swojej pierwszej encyklice *Redemptor hominis*, niejako w pierwszych słowach swojego pontyfikatu (RHm 2).

Papież używa Chrystusowej formuły „Duch Prawdy” pojawiającej się w *Ewangeli* Janowej kilkakrotnie (por. J 14 16–17; 15,26; 16,13). Czyni to przede wszystkim już w swojej pierwszej encyklice, a potem konsekwentnie w encyklice poświęconej Duchowi Świętemu i w katechezach Jemu poświęconych (RHm 2, 7; DeV 27n). Wskazuje przez to, że uobecnienie prawdy obiektywnej i teologicznej w dziejach pozostaje w ścisłym związku z rolą i działaniem Ducha Świętego. W konsekwencji prawda, w szczególności prawda zbawczej woli Boga, jej aktualność i możliwość poznania, są u Jana Pawła II tłumaczone pneumatologicznie. Nauczanie o istnieniu prawdy i to prawdy niezmiennej, mającej zakorzenienie w istocie samego Boga, znajduje u Jana Pawła II swoje centrum w rozważaniu wydarzenia Wcielenia. Papież rozumie przez to integralnie wydarzenie Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego – Parakleta i kontynuatora misji Chrystusa w świecie.

Omawiając rolę Ducha Świętego w procesie aktualizowania prawdy istniejącej odwiecznie, będącej podmiotem w dziele stworzenia (DeV 37), a objawionej najpełniej w Osobie i dziele Jezusa Chrystusa, Jan Paweł II dokonał wszechstronnej i pogłębionej analizy mowy pożegnalnej wygłoszonej przez Jezusa przed męką, a ukazanej w *Ewangeli* według św. Jana (zwłaszcza J 14, 16–18,26; 15, 26; 16 7–14)¹. W 16 rozdziale *Ewangeli* Janowej padają słowa Jezusa powiązane z zapowiadaną misją Ducha Świętego, którą jest „doprowadzenie do całej prawdy”. Dotyczą one takiego działania Ducha Świętego, które Chrystus szczegółowo określa jako przekonanie świata o grzechu, sprawiedliwości i sądzie. Dla Jana Pawła II bowiem rozumienie tego, czym jest prawda i skąd pochodzi jej teologiczny wymiar, pozostają w ścisłym i implikującym związku z prawdziwym rozumieniem grzechu, sprawiedliwości i sądu.

Warto w tym miejscu przytoczyć wiernie słowa *Ewangeli* według św. Jana będące punktem wyjścia rozważań papieża.

„Ja zaś będę prosił Ojca, a innego Pocieszyciela da wam, aby z wami był na zawsze - Ducha Prawdy, którego świat przyjąć nie może, ponieważ Go nie widzi ani nie zna. Ale wy Go znacie, ponieważ u was przebywa i w was będzie. Nie zostawię was sierotami: Przyjdę do was (...) A Pocieszyciel, Duch Święty, którego Ojciec pošle w moim imieniu, On was wszystkiego nauczy i przypomni wam wszystko, co Ja wam powiedziałem” (J 14, 16–18, 26) „Gdy jednak przyjdzie Pocieszyciel, którego Ja wam pošlę od

1 Mowa pożegnalna jako pierwsze i podstawowe źródło biblijnej pneumatologii.

Ojca, Duch Prawdy, który od Ojca pochodzi, On będzie świadczył o Mnie” (J 15,26). „Jednakże mówię wam prawdę: Pożyteczne jest dla was moje odejście. Bo jeżeli nie odejdę, Pocieszyciel nie przyjdzie do was. A jeżeli odejdę, pošlę Go do was On zaś, gdy przyjdzie, przekona świat o grzechu, o sprawiedliwości i o sądzie. O grzechu - bo nie wierzą we Mnie; o sprawiedliwości zaś - bo idę do Ojca i już Mnie nie ujrzycie; wreszcie o sądzie - bo władca tego świata został osądzony². Jeszcze wiele mam wam do powiedzenia, ale teraz [jeszcze] znieść nie możecie. Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy. Bo nie będzie mówił od siebie, ale powie wszystko, cokolwiek usłyszy, i oznajmi wam rzeczy przyszłe. On Mnie otoczy chwałą, ponieważ z mojego weźmie i wam objawi” (J 16, 7–14).

Jak zostało wskazane wyżej, kilkakrotnie w swoim nauczaniu, bo i w encyklice *Dominum et vivificantem*, i w wygłoszonych w 1989 r. katechezach poświęconych Duchowi Świętemu i innych formach nauczania o osobie i roli Ducha Świętego, Jan Paweł II wyjaśnia, na czym polega owo „doprowadzenie” do prawdy przez Ducha Świętego, ukazuje związek między misją objawiania prawdy a ujawnieniem czym jest grzech, przywrócenie sprawiedliwości i właściwe rozumienie sądu. Jest to działanie równe co do ważności z tym, które polega na tym, że Duch Święty „nauczy” i „przypomni” (co powiedział Jezus) oraz „da świadectwo” zapowiedziane w mowie pożegnalnej. Prawda o grzechu, sprawiedliwości i sądzie, ich prawdziwy sens są ukryte i wymagają odsłoneń. Jak esencjalne i pierwszoplanowe w misji Ducha Świętego mają znaczenie, wskazuje papież, wyjaśniając ich sens w wielu wymiarach.

WYMIAR PODSTAWOWY

Z całą pewnością miejsce i czas dokonania przez Jezusa zapowiedzi działania Ducha Świętego determinuje podstawowe znaczenie słów: grzech, sprawiedliwość, sąd. Odnosi się ono do historycznego faktu odrzucenia Jezusa i skazania go na śmierć oraz do konsekwencji i bieżącej oceny tego faktu dokonanej przez samego Chrystusa. Papież pisze o tym wprost w kilku miejscach: „»Grzech« oznacza w tym tekście niewiarę, z jaką Jezus spotkał się wśród »swoich«, poczynając od rodzinnego miasta Nazaretu. Oznacza odrzucenie Jego posłannictwa, które doprowadziło ludzi do wydania na Niego wyroku śmierci. Kiedy z kolei mówi o »sprawiedliwości«, Jezus zdaje się mieć na myśli tę ostateczną sprawiedliwość, jaką okaże Mu

² Podkreślenie A.D.-K.

Ojciec, otaczając Syna swego chwałą zmartwychwstania i wniebowstąpienia: »idę do Ojca«. W kontekście tak rozumianego »grzechu« i »sprawiedliwości« – z kolei »sąd« oznacza, że Duch Prawdy będzie wykazywał winę »świata« w skazaniu Jezusa na śmierć krzyżową” (DeV 27). Papież wskazuje, że grzech w podstawowym sensie dotyczy tych, którzy nie uwierzyli w Chrystusa, a odrzuciwszy Go, skazali na śmierć. „Tak więc, poczynając od świadectwa jerozolimskiej Pięćdziesiątnicy, działanie Ducha Prawdy, który »przekonywa świat o grzechu« odrzucenia Chrystusa, jest w sposób organiczny zespolone z dawaniem świadectwa o tajemnicy paschalnej: o tajemnicy Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego” (DeV 31). I dalej: „Jest to zwycięstwo [Jezusa z Nazaretu – dopisek A. D-K], które dokonało się poniekąd za pośrednictwem tego właśnie grzechu – największego, jakiego człowiek mógł się dopuścić: zabójstwa Jezusa, Syna Bożego, współistotnego Ojcu!” (DeV 31). „Świat” oznacza w tym kontekście ten element, który jest poddany „władcy tego świata”; ten, który jest odpowiedzialny za grzech niewiary i odrzucenia Chrystusa. Wymiar podstawowy przekonywania świata o grzechu, o sprawiedliwości i o sądzie jest punktem wyjścia do dalszych rozważań dotyczących zbawczych konsekwencji wydarzeń paschalnych.

WYMIAR JURYDYCZNY

Głęboka papieska analiza mowy pożegnalnej Jezusa i Jego zapowiedzi dotyczących Ducha Świętego wpisuje się w rozważany w teologii Janowej kontekst rozprawy sądowej w wielkim procesie, jaki rozgrywa się między Jezusem i światem (Tronina, 1999, s. 185-186). Od wymiaru historycznego procesu Jezusa papież przechodzi do procesu w wymiarze ducha. Czwarta *Ewangelia* ukazuje bowiem zmianę roli Jezusa: z Oskarżonego na Oskarżyciela, któremu Ojciec przekazał władzę sędziowską. Jednak z mowy pożegnalnej wynika, że to nie Jezus osądza ludzi, a ludzie wydają sami na siebie wyrok, odrzucając wiarę w Niego. Wywyższenie na krzyżu staje się sądem nad światem. Proces sądowy toczy się dalej po odejściu Jezusa, gdyż Duch zostanie posłany, by „zweryfikować” ustalenia sądu ludzkiego. To Duch Prawdy doprowadzi do całej prawdy i przekona świat o grzechu, sprawiedliwości i sądzie (DeV 27). Duch Święty jako obrońca Jezusa, wykazując grzechy świata, wskazuje zarazem, że to świat sam wydał na siebie wyrok potępiający (DeV 27). Rola Ducha Świętego to bycie świadkiem, a także oskarżycielem świata. Papież wskazuje na rolę Ducha Świętego jako adwokata, obrońcy racji Jezusa. Sąd dokonał się w rzeczywistości nie nad Jezusem, a nad światem, osądzony został nie Jezus, a władca tego świata. W tym kontekście prawda, którą ujawnia Duch Święty, przekracza wymiar doczesny i odsłania „drugie dno” rzeczywistości.

WYMIAR SOTERIOLOGICZNY

Na początku rozważań o wymiarze soteriologicznym przekonywania Ducha Świętego warto wyjaśnić sens samego słowa „przekonywanie”. Grecki odpowiednik to *elenchein*, łaciński *arguere*. Oznacza on, że „przekonując”, Duch Święty rozsądzi, obiektywnie oceni, będzie dowodził, zweryfikuje Ofiarę Chrystusa. Nie będzie tego czynił jednak w formie niedokonanej; Jego działanie jest ostateczne, a argumenty przez Niego przedstawione niepodważalne. To, że Duch „przekona”, oznacza również, że własną mocą (sam będzie kryterium oceny) i poprzez obiektywne kryteria czasu, konsekwencji i historii, przez które działa, Duch Święty ujawni sens i przyczynę Ofiary Chrystusa. To w efekcie pokaże, na czym polega grzech i jego zło. Ujawni się, że został on przewyżczony. Rozsądzenie przez Ducha pozwoli odróżnić jednocześnie prawdę od nieprawdy (Bartnik 1999, s. 163; Kudasiewicz, 1999, s. 177-178).

Przechodząc do analizy soteriologicznego wymiaru „przekonywania o grzechu, sprawiedliwości i sądzie”, zwrócić należy uwagę na jedność i komplementarność tych trzech pojęć. Prawda o grzechu łączy się bowiem z prawdą o sprawiedliwości i prawdą o sądzie. Występują razem, gdyż są od siebie zależne i wzajemnie z siebie wynikają. Ich wyjaśnienie w wymiarze soteriologicznym może nastąpić tylko łącznie.

Ukazane wyżej podstawowe znaczenie skazania i zabicia Jezusa jako zwinionego przez ludzi konkretnego czasu i miejsca wydarzenia nie ma na celu ich oskarżenie czy potępienie, ale zbawienie „(...) owo »przekonywanie o grzechu« odsłania swój zbawczy wymiar. »Przekonywanie« to bowiem ma na celu nie samo oskarżenie świata, ani tym bardziej jego potępienie. Chrystus nie przyszedł na świat, aby go osądzić i potępić, lecz – by go zbawić” (DeV 31). Przekonywanie o grzechu, nazywanie „po imieniu” czynu odrzucenia i wydania na śmierć Jezusa nie jest celem samym w sobie. Prawda o tym grzechu, jak i każdym innym odnosi się do zbawczych owoców śmierci Chrystusa. Jan Paweł II podkreśla, że uznanie tego grzechu prowadzi do udziału w zwycięstwie Jezusa na krzyżu, w zwycięstwie nad grzechem. „Podobnie jednak, jak śmierć Boga-Syna przewyżcza ludzką śmierć: »Ero mors tua, o mors«, tak również grzech ukrzyżowania Boga-Syna przewyżcza ludzki grzech!” (DeV 31). Przywołuje „O felix culpa” z *Orędzia paschalnego*.

Przekonywanie o grzechu, ukazywanie prawdy o nim prowadzi w dalszej konsekwencji do odkrycia tego wymiaru sprawiedliwości, który jest owocem dzieła „usprawiedliwienia” dokonanego na krzyżu: „Ci zatem, którzy się nawracają, zostają przez Ducha Świętego wyprowadzeni z orbity »sądu«, wprowadzeni zaś do tej sprawiedliwości, która jest w Jezusie Chrystusie (...) Jest to sprawiedliwość Ewangelii i Odkupienia, sprawiedliwość *Kazania na górze* i *Krzyża* (...). Jest to z kolei ta

sprawiedliwość, jaką Ojciec oddaje Synowi oraz wszystkim, którzy z Nim są zjednoczeni przez prawdę i miłość (DeV 48). Sprawiedliwość papież nazywa wprost „ostatecznym zbawieniem w Bogu” (DeV 28)³. Jest udziałem w Prawdzie, która objawia się w Ofierze Krzyża: Bóg – tak wierny sobie, Prawdzie, którą jest – wydał samego siebie, aby zbawić człowieka. Stał po jego stronie i sam zgładził jego grzechy. Przekonywanie o grzechu ze strony Ducha Prawdy ma na celu zbawienie świata, zbawienie ludzi. Można zatem mówić tu o pneumatologii soteryjnej, gdyż według Jana Pawła II Duch Święty ma prowadzić zbawcze dzieło (DeV 42; Jan Paweł II, 1992, s. 21; Bartnik 1999, s. 161).

We wskazanym wyżej kontekście pojęcie sądu – przypomina papież – według słów samego Jezusa dotyczy władcy tego świata, a zatem pozostaje w związku ze zwycięstwem odniesionym przez Jezusa na krzyżu (DeV 27). Sprawiedliwość rozumiana jako ostateczne zbawienie w Bogu „odcina człowieka od sądu czyli od potępienia, jakim został porażony grzech szatana” (DeV 28). „Jeśli Duch Święty – Parakletos o tym właśnie »sądzie« ma przekonywać świat, to w tym celu, by kontynuować w świecie Chrystusowe dzieło powszechnego zbawienia” (Jan Paweł II, 1992, s. 21-22). Takie rozumienie sądu determinuje właściwe rozumienie grzechu i sprawiedliwości. Przez taki pryzmat sądu odniesionego do szatana możliwe jest rozumienie grzechu, który znajduje swe miejsce w ekonomii zbawienia, gdyż został już zbawiony, a tym samym „definitywnie osądzony”, potępiony (DeV 28). Prawdą zatem objawioną przez Ducha Świętego jest nieostateczny charakter zła w grzechu, jego względność w konfrontacji z dokonanym Odkupieniem. To On dalej prowadzi ludzkość do zwycięstwa nad złem i nad sprawcą zła w świecie (Jan Paweł II, 1992, s. 247).

Należy dodać, że te trzy przedmioty przekonywania: grzech, sprawiedliwość i sąd wyznaczają obszar *mysterium iniquitatis*, któremu przeciwstawione jest *mysterium pietatis* (DeV 48). O ich sensie będzie mowa niżej.

Mówiąc o wymiarze soteryologicznym, warto też wskazać, na sens słowa „świat”, ku któremu przekonywanie Ducha Świętego jest zwrócone. Papież przywołuje tu soborową definicję „świata” jako rzeczywistości ludzkiej, naznaczonej piętnem grzechu, ale od niego wyzwolonej (KDK 2). W tym sensie definicja „świata” wbrew tradycyjnemu ujęciu nie jest synonimem zła i wszystkiego, co cielesne, ale jest przedmiotem zbawienia dokonanego przez Jezusa Chrystusa. Świat, który popadł w niewolę grzechu został zbawiony, „doznał przemiany i doszedł do pełni doskonałości” (KDK 2).

3 Warto przywołać tu stwierdzenie C. Bartnika, że sprawiedliwość rozumiana jest przez papieża nie moralistycznie, a jako „stan personalny w Bogu”. Bartnik, 1999, s. 165.

WYMIAR UNIWERSALISTYCZNY: ISTOTA I POCHODZENIE

Wydarzenia Paschalne jako punkt wyjścia rozważań o grzechu, sprawiedliwości i sądzie prowadzą ojca świętego do ukazania uniwersalistycznego rozumienia tychże pojęć.

Powołując się na słowa soborowej konstytucji *Gaudium et spes* papież zauważa, że uniwersalistyczny charakter Odkupienia powoduje, że przekonywanie świata o grzechu, mimo że Jezus sam odnosi je do grzechu jemu współczesnych, odnosi się do każdego grzechu kiedykolwiek i gdziekolwiek popełnionego. W konsekwencji, skoro przekonywanie o grzechu ma wymiar uniwersalny, to wymiar ten odnosi się także do nierozdzielnie związanych z grzechem pojęć „sprawiedliwości” i „sądu”.

Prawda ujawniona o grzechu ma wymiar uniwersalistyczny również ze względu na jego źródło i początek (Derdziak, 2015, s. 121-146). Przypominając pojęcie grzechu pierwotnego, Jan Paweł II wskazuje, że polega on głównie na nieposłuszeństwie, tj. odrzuceniu prawdy zawartej w Słowie Bożym (DeV 33). Według Papieża: „U korzenia ludzkiego grzechu leży więc kłamstwo jako radykalne odrzucenie prawdy, zawartej w Słowie Ojca, poprzez które wyraża się miłująca wszechmoc Stwórcy. Jest to wszechmoc i zarazem miłość »Boga Ojca, Stworzyciela nieba i ziemi«” (DeV 33). Papież porównuje grzech pierwszych rodziców z grzechem niewiary Jemu współczesnych. Jedni i drudzy bowiem odrzucili prawdę Bożą, prawdę będącą Bogiem samym, działającą w stworzeniu, a najpełniej w Chrystusie. Jedni i drudzy nie uwierzyli. Kilkakrotnie Ojciec Święty wskazuje na Ducha Świętego, który, przenikając głębokości Boga samego, jest w stanie wyrazić pierwotny wymiar kłamstwa. „Tylko Duch Święty może przekonać o grzechu ludzkiego początku, ponieważ On właśnie jest Miłością Ojca i Syna, ponieważ On jest Darem – a grzech ludzkiego początku polega na zakłamaniu i odrzuceniu Daru oraz Miłości, które stanowią o początku świata i człowieka” (DeV 35). Prawda o grzechu – każdym grzechu, w tym pierwotnym – polega jednak na tym, że jako nieposłuszeństwo pokonane zostało posłuszeństwem Syna Bożego.

W biblijnej historii o grzechu pierwotnym szczególnie wyraźnie objawia się istota grzechu, którą papież definiuje jako „anty-Słowo”, „przeciw-Prawdę” (DeV 37). W scenie spotkania z „ojcem kłamstwa” zakłamana zostaje prawda, kim jest człowiek, jakie są nieprzekraczalne granice jego bytu i wolności. Jednocześnie zostaje w nim dogłębnie sfalszowana prawda o tym, kim jest Bóg. Według Jana Pawła II w okolicznościach dopuszczenia się grzechu pierwotnego Stwórca postawiony został w stan podejrzenia, a nawet oskarżenia. Ojciec kłamstwa, geniusz podejrzeń doprowadził do zakłamania samego Dobra, które objawiło się jako obdarowujące dobrem stworzenie. W ten sposób Bóg został ukazany jako przeciwnik stworzenia

(DeV 38). Kłamstwo, negacja prawdy zaistniała na gruncie wolnej woli człowieka, przeciwnej w tym wypadku zbawczej woli Boga. Człowiek zawierzył ojcu kłamstwa, a nie Duchowi Prawdy (DeV 39; Warzeszak, 2009b, 114-115).

Uniwersalizm grzechu po grzechu pierwotnym wyraża się także w stałej tendencji postrzegania Boga jako źródła ograniczenia człowieka (DeV 38). Papież zwraca uwagę na ideologie, które dążą do wykorzenia religii, uznając w niej źródło alienacji człowieka. Tendencja do odrzucenia Boga aż po ogłoszenie Jego „śmierci” zagraża człowiekowi, gdyż bez Stworzyciela stworzenie zanika (KDK 36).

Uniwersalistycznemu charakterowi grzechu odpowiada uniwersalistyczny wymiar Odkupienia. Z tego powodu wywód o „przekonywaniu o grzechu” Jan Paweł II doprowadza do wyводу o odpuszczeniu grzechów (DeV 31). Dla papieża nie jest to prosty akt. Konsekwencją działania Ducha Świętego, poznania prawdy o grzechu i jego istocie jest „dwoiste obdarowanie: prawdą sumienia i pewnością Odkupienia” (DeV 31). Odpuszczenie grzechów idzie tu w parze z owym „przekonaniem o grzechu”, gdyż rzeczywiste odpuszczenie grzechów zależne jest od nawrócenia. Jak tłumaczy Jan Paweł II, nawrócenie zawiera w sobie sąd sumienia, który jest sprawdzianem działania Ducha Prawdy wewnątrz człowieka (DeV 31). Tylko działanie Ducha Świętego może doprowadzić do uznania prawdy o grzechu i przeżycia jej.

WYMIAR MYSTERIUM INIQUITATIS

Uniwersalny charakter przekonywania o grzechu prowadzi do ukazania jego związku z Krzyżem Chrystusa. Przekonywanie o grzechu to „wykazywanie zła grzechu”, każdego grzechu w relacji do krzyża. Działanie Ducha Świętego odsłania całą prawdę o każdym grzechu w całej skali *mysterium iniquitatis* (DeV 32). Ten wymiar grzechu przynosi jedynie przekonywanie Ducha Świętego, który jest w tym wypadku najpełniej Duchem Prawdy, ale i Pocieszycielem zarazem. Przekonanie świata o grzechu, o każdym grzechu, to według słów Jana Pawła II – wyprowadzenie przez Ducha Świętego odpowiedzi na grzech z głębokości Boga samego; „do Ojca – w Synu – przez Ducha Świętego” (DeV 32). Prawda o grzechu przeniknąć musi bowiem nie tylko wewnątrz człowieka, ale i przenika de facto wewnątrz Boga.

Przekonywanie o grzechu polega zatem na objawieniu *mysterium iniquitatis*. Tajemnicy i zasięgu zła nie sposób objąć, jak tylko z boskiej perspektywy Tego, który „przenika głębokości Boga”. Jan Paweł II stoi na stanowisku, że Duch Święty jest wzywany od początku właśnie po to, aby „przekonać świat o grzechu”, a definitywne wezwanie nastąpiło przez Krzyż Chrystusa (DeV 39). Pełna prawda o grzechu, „o pełnym wymiarze *mysterium iniquitatis*” ujawnia się najpełniej w relacji do

Krzyża (Gocko, 2020, s. 247). Przekonanie o grzechu to inaczej wykazanie zła, które się w nim zawiera (DeV 39), a to z kolei oznacza objawienie *mysterium iniquitatis*.

W tym sensie przekonywanie o grzechu według Jana Pawła II to także objawienie cierpienia, niepojętego bólu odrzuconej miłości ojcowskiej. Powołując się na słowa *Pisma Świętego* papież wskazuje, że właśnie ów opisany tam ból, żal Ojca „zrodzi nade wszystko całą przedziwną ekonomię miłości odkupieńczej w Jezusie Chrystusie, ażeby – poprzez *mysterium pietatis* – Miłość mogła się okazać potężniejsza od grzechu w dziejach człowieka” (DeV 39). Z głębi cierpienia Boga wyrażonego w Ukrzyżowanym Duch Święty wyprowadza nową miarę obdarowania człowieka i stworzenia od początku, przywiedzenia na nowo do uczestnictwa w życiu, jakie jest w Bogu samym (Jan Paweł II, 1992, s. 225).

WYMIAR KREACYJNY

Przekonywanie o grzechu nie ma wyłącznie charakteru informacyjnego. Przeciwnie, jest to działania głęboko dynamiczne, zdolne odmienić serce człowieka. W tym akcie „przekonania”, „dowodzenia” Duch Święty jako Osobowa Trynitarna miłość dokonuje jednocześnie przetworzenia grzechu w nowe obdarowanie zbawczą miłością. Tak właśnie papież rozumie cnotę miłosierdzia w Bogu. Wyjaśnia na drodze analogii, że skoro między ludźmi miłosierdzie wyraża ból i współczucie wobec nędzy bliźniego, to wywołane grzechem cierpienie całego stworzenia skutkuje przyjsciem Ducha Świętego z nowym obdarowaniem zbawczą miłością. Z racji przewyciężenia grzechu w wydarzeniu Krzyża Duch Święty zostaje dany na odpuszczenie grzechów, na rozpoczęcie nowego życia w nowym człowieczeństwie zjednoczonym na powrót z Bogiem. Przekonanie o grzechu ma na celu poprawienie stworzenia (Bartnik, 1999, s. 162) i przy współpracy z wolą człowieka może stać się aktem nowego stworzenia. W najgłębszym sensie zatem – wynika z nauczania Jana Pawła II – ujawnienie prawdy o grzechu, jego istocie nie jest pesymistyczne, gdyż w miłosiernej miłości Boga integralnie połączone jest z Odkupieniem. W mocy Ducha Świętego oznacza ono odpuszczenie grzechów i dar nowego życia, zjednoczonego z Bogiem, życia wiecznego (DeV 40-41)⁴. Raz jeszcze powtórzyć należy, że objawiony przez Ducha Świętego sens grzechu objawia jedną z najistotniejszych prawd głoszonych w pontyfikacie Jana Pawła II: że Bóg jest miłosierny, a miłosier-

4 Y. Congar tak opisał to działanie: „Pozwala On nam w głębokich pokładach duszy, głębiej jeszcze niż sięga żal wywołany taką czy inną winą, odczuć przyciągającą moc Absolutu, Tego, który jest Czystością i Prawdą, odczuć moc nowego życia ofiarowanego nam przez Pana Jezusa, i wobec tego wszystkiego daje nam przejmującą świadomość naszej nędzy, kłamstwa i egoizmu, których pełne jest nasze życie”. Congar, 1995, s. 153.

dzie Jego jest aktem sprawczym tak sprawiedliwości czynionej Synowi na miarę Boga, jak i miarą sądu, i obietnicą nowego życia.

Dodać należy, że nowe życie w Chrystusie dzięki Duchowi Świętemu to nie tylko obietnica, nie tylko powołanie do nowego życia, ale to stan już zaistniały. Chrześcijanie są już teraz tym nowym życiem w Duchu Świętym obdarowani (Nagórny, 1999, s. 193).

WYMIAR WOLITYWNY

Ujawniając sens grzechu, jego „zbawiony” charakter, Jan Paweł II tłumaczy zarazem, na czym polega jedyny grzech, który nie podlega przebaczeniu. Jest nim bluźnierstwo przeciw Duchowi Świętemu, a należy przez to rozumieć odmowę przyjęcia tego zbawienia, które Bóg ofiarowuje człowiekowi przez Ducha Świętego (DeV 46). Przyjście Pocieszyciela związane jest z odkupieńczą ofiarą Jezusa Chrystusa i jej największą konsekwencją, jaką jest odpuszczenie grzechów. Bluźnierstwo przeciwko Duchowi Świętemu polega na odmowie przyjęcia odpuszczenia grzechów. Jeśli odpuszczenie grzechów zakłada nawrócenie, odmowa przyjęcia tego daru ma związek z odmową nawrócenia, a tym samym odmową „sięgnięcia do źródeł Odkupienia” (DeV 46). Grzech ten broni w gruncie rzeczy prawa do trwania w złu, w innych grzechach (Jan Paweł II, 1992, s. 221-222). Wykazanie prawdy o grzechu nierozzerwalnie wymaga pozytywnego aktu woli człowieka. Jak grzech jest wynikiem aktu woli człowieka, tak aktem tej woli człowiek musi zdecydować, czy chce przyjąć prawdę o nim i przyjąć owoce zbawienia. Jeśli człowiek pozostaje zamknięty w grzechu i trwa w oporze nazywanym tradycyjnie zatwardziałością serca, zbawcze konsekwencje prawdy o grzechu, sprawiedliwości i sądzie pozostaną dla człowieka nieosiągalne⁵.

Poprzez wyjaśnienie istoty grzechu przeciwko Duchowi Świętemu Jan Paweł II wskazuje także na konieczność uznania grzechu i własnej grzeszności jako warunek powrotu do Boga. Pozostaje to w sferze działania Ducha Świętego. Ten, który jest „Światłością sumień”, „przekonywa o grzechu”, to znaczy: daje poznać człowiekowi jego zło (zło, którego się dopuścił), a równocześnie skierowuje do dobra (...). To krew Chrystusa oczyszcza sumienia i otwiera drogę Duchowi Prawdy do wnętrza człowieka, do sanktuarium ludzkich sumień (Jan Paweł II, 1992, s. 102).

⁵ Jan Paweł II zwraca uwagę na związek tego grzechu z zanikiem poczucia grzechu w ogóle, a co za tym idzie z zanikiem poczucia Boga. Typowa szczególnie dla naszego wieku utrata wrażliwości sumienia, zacieranie poczucia grzechu ściśle związane jest z utratą świadomości moralnej i rezygnacją z poszukiwania prawdy. Misją Kościoła, jego szczególną troską jest zatem troska o formację sumień, o stałą gotowość przyjmowania Jego prawdy o grzechu, sprawiedliwości i sądzie (Jan Paweł II, 1986, s. 47).

Jest to zarazem warunek odkrycia i przyjęcia prawdy. Tylko taka postawa prowadzi do konfrontacji z prawdą o Bożej miłości. To z kolei wyzwala stan prawdy w człowieku (ReP 16).

ZAKOŃCZENIE

Przekonywanie świata o grzechu, sprawiedliwości i o sądzie w nauczaniu Jana Pawła II to nie tylko prowadzenie w prawdzie i doprowadzenie do niej przez Ducha Świętego, ale także i przede wszystkim przywracanie jej we wszystkich wymiarach. Dzieło zbawcze Chrystusa, którego sens w pełni objawił się dzięki działaniu Parakleta, to powrót do tego stanu, który Bóg przez Syna odwiecznie zamierzył wobec stworzenia. Wyzwalająca moc Odkupienia wydobywa człowieka spod narastwień wszelkiego zła, zamazującego prawdę o nim.

Bibliografia:

- Bartnik, C. (1999). Duch Święty a hamartologia. W: A. Szafrański (red.), *Dominum et vivificantem. Tekst i komentarze* (s. 161-172). Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Congar, Y. (1995). *Wierzę w Ducha Świętego*. Tom II, tłum. L. Rutowska, Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów.
- Derdziak, L. (2015). Uniwersalizm grzechu i misja Ducha Świętego w świetle encykliki św. Jana Pawła II »Dominum et Vivificantem«. *Polonia Sacra*, 2 (39), s. 121–146.
- Gocko, J. (2020). „Duch, który przekonywa świat o grzechu” (DeV 27). Pneumatologiczna reinterpretacja profetyczno-krytycznej misji Kościoła w świecie. *Verbum vitae*, 1 (37), s. 241–256.
- Jan Paweł II. (1979) *Encyklika »Redemptor hominis«*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. (1984). *Adhortacja apostolska »Reconciliatio et paenitentia«*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. (1986). *Encyklika »Dominum et vivificantem«*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. (1992). *Wierzę w Ducha Świętego, Pana i Ożywiciela*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Kudasiewicz, J. (1999). Duch Święty a grzech świata. W: A. Szafrański (red.), *Dominum et vivificantem. Tekst i komentarze* (s. 151-160). Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Nagórny, J. (1999). Duch Święty w sumieniu chrześcijańskim. W: A. Szafrański (red.), *Dominum et vivificantem. Tekst i komentarze* (s. 193-214). Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Tronina, A. (1999). Duch Święty, który przeobraża cierpienie w odkupieńczą miłość, W: A. Szafrański (red.), *Dominum et vivificantem. Tekst i komentarze* (s. 183-192). Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Sobór Watykański II. (2002). Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym »Gaudium et spes«. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje* (s. 537-620). Poznań: Palottinum..
- Warzeszak J. (2009a). Duch Święty a grzech. Przyczynek do hamartologii pneumatologicznej. *Warszawskie Studia Teologiczne*, 2 (22), s. 151-190.
- Warzeszak, J. (2009b). *Pneumatologia współczesna*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.

“THE PARACLETE ... WILL CONVINC THE WORLD OF SIN, OF RIGHTEOUSNESS, AND OF JUDGEMENT.” JOHN PAUL II PNEUMATOLOGICAL HERMENEUTICS J 16, 7–8

SUMMARY

The multidimensional meaning of the triad: the sin, the justice and the judgement in the teaching of Pope John Paul II leads to the conclusion, that *the Truth* revealed in this way by the Holy Spirit is a vivid, dynamic and even personal reality and first of all it is targeted to the man and his salvation. The truth in the theological meaning shown by John Paul II has its source in the loving, saving will of God. In this meaning the truth is always on the side of man's good. It is never against him. The Truth is the answer to the untruth, to the sin. It restores the justice. It sentences everything that doesn't refer to the Truth.

The relationship between the presence of the Holy Spirit in the history of the world and the existence of the truth leads to the conclusion that the truth as such, the truth in the theological and philosophical meaning doesn't depend on the man's will. In the innermost layer its origin is divine. In the consequence the man does not decide about the existence of the truth and in the further consequence about the existence of the order of nature and things. However the man is liable for non-cognition of the truth and the lack of adoption of the truth. To adopt the truth in life one needs humility, needs to break the barriers of one's egoism and to recognize one's limitation. The truth is the base of human being and the human destination. The crisis existing around the truth is the crisis of the man in the deepest meaning. The lack of the relationship with the truth reduces the man to the materialistic level and the living contingency. The openness to the truth is the openness

to God, who restored the justice in the creature by His Son Jesus Christ and made the judgement of the untruth.

Article submitted: 20.09.2022; accepted: 19.11.2022.